

ÇINAR VAK'ASI

kalmış, aldığı bu paradan dolayı da asker arasında memnuniyetsizlik baş gösterdiği gibi esnafla aralarında anlaşmazlıklar çıkmaya başlamıştı.

Bu ortamda Girit'teki savaştan dönen ve dokuz taksit maaşlarını alamayan bir kısım yeniçeriler, devrin hazine kethüdâsı ve sır kâtibi olarak vazife gören Ma'noğlu Mîr Hüseyin Bey'in nakline göre, gadre uğramış bazı âyan ve ileri gelenlerin de tahriki üzerine (bk. Naimâ, VI, 141) Ağakapısı'na giderek şikâyetle bulundular. Fakat Kul Kethüdâsı Osman Ağa'nın kendilerini dinlememesi üzerine yeniçeri kışlalarına giderek durumdan memnun olmayan diğer yeniçerilerle iş birliği yaptılar.

Bu sırada ulûfelerini alamamış olan sipahiler de yeniçeri kışlalarının bulunduğu Etmeydanı'na geldiler ve 2 Mart 1656 Cuma günü onlarla birleştiler. Nihayet Hezârpâre Ahmed Paşa'nın iç mehterliğinden taşraya çıkarılmış yani görevinden uzaklaştırılmış Sipahi Mehter Hasan Ağa, Şamlı Mehmed Ağa, Galata Voyvodalığı'ndan atılmış Karakaş Mehmed gibi daha bazı kimseler zorbaların başına geçerek, "Yarın sabah ayak divanı isteriz" diye saraya haber gönderdiler. Bu fitnede kusurlu görülen ocak ağalarından bazılarının değiştirilmesine ve isteklerinden vazgeçmeleri için âsilere haber gönderilmesine rağmen zorbalara taleplerinde ısrar ettiler.

Âsiler 4 Mart Pazar günü Etmeydanı'ndan Atmeydanı'na geçerek aynı gün Şeyhülislâm Hüsamzâde'nin adamlarından olup bu olayda ara buluculuk yapmak isteyen Kara Abdullah Ağa'yı meydana öldürdüler. Daha sonra padişahı tekrar ayak divanına davet ettiler. IV. Mehmed, yanında vezirler, ilim adamları, piyade ve sipahi askeri olduğu halde ayak divanı için Soğukçeşme'deki Alay Köşkü'ne geldi. Zorbalar başlarında Sipahi Mehter Hasan Ağa olduğu halde padişaha şikâyetlerini şifahen anlattılar. Girit'te Venedikliler'in verdiği zarar ve ziyandan, askere ayarı düşük akçe verilmesinden, ulûfelerin geç kalmasından, ağalarla musâhiblerin yolsuzluklarından uzun uzun bahsettiler. Sonunda bütün bu işlere sebep olan Enderun ve Bîrun erkânından otuz kadar ağanın ismini vererek bunların başlarını istedikler. Padişahın yanında bulunan ve henüz yeni sadrazam tayin edilmiş olan rikâb kaymakamı Zurnazen Mustafa Paşa bu kişilerin mallarının müsadere edilip kendilerinin sürülmelerini teklif ettiyi-

se de herhangi bir faydası olmadı. Âsilerin, "Seni dahi isteriz" demeleri üzerine ortalığa bir sessizlik hâkim oldu ve neticede padişahın hatt-ı şerifiyle önce Dârüssaâde Ağası Behram Ağa, Kapı Ağası Bosnalı Çalık Ahmed Ağa ve İbrâhim Ağa bostancıbaşı vasıtasıyla öldürüldü, cesetleri saraydan çıkarılarak âsilere teslim edildi. Daha sonraki günlerde de saray içinden ve dışından otuz kadar devlet adamı yakalandıkları yerlerde öldürüldüler. Bunların cesetleri âsiler tarafından Sultanahmet Meydanı'ndaki çınar ağaçlarına asıldı. Bundan dolayı bu olaya Osmanlı tarihinde "Çınar Vak'ası" adı verildi. Aynı zamanda bu manzara, meyveleri insan şeklinde bir ağaca benzetildiğinden tarihimizde "Vak'a-i Vakvakiyye" adıyla da meşhur oldu.

İsyanın sonunda zorbaların arzusuyla sadâret ve meşihat makamlarında ve diğer dairelerde değişiklikler yapıldı. Nihayet 8 Mart 1656 günü sipahilerin ulûfeleri kuruş olarak çıktı. Âsiler de idamını istedikleri kimselerin henüz ele geçmeyenlerinin ileride katledilmesi şartıyla dağıldılar, böylece isyan sona erdi.

BİBLİYOGRAFYA :

Karaçelebizâde Abdülâziz Efendi, *Zeyl-i Ravzatü'l-ibrâr*, İÜ Ktp., TY, nr. 2635, s. 462 vd.; Mehmed Halife, *Târih-i Gilmânî*, İstanbul 1340, s. 36 vd.; Vecihî Hüseyin, *Târih*, Süleymaniye Ktp., Hamidiye, nr. 917, vr. 47^b; Abdurrahman Abdi Paşa, *Vekâyi'nâme*, Topkapı Sarayı, Koşuşlar Kitaplığı, nr. 915, vr. 26^b vd.; Naimâ, *Târih*, VI, 139-155; Silâhdar, *Târih*, I, 26-30; Hammer (Atâ Bey), X, 251-255; Ahmed Refik, *Kadınlar Saltanatı*, İstanbul 1923, IV, 198-211; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III, 290-292; Danişmend, *Kronoloji*, III, 420-421; Eremya Çelebi Kömürçüyan, "Çınar Vak'ası" (nşr. Hrand D. Andreasyan — Fahri Ç. Derin), *İstanbul Enstitüsü Dergisi*, sy. 3, İstanbul 1957, s. 57-65; Reşad Ekrem Koçu, "Çınar Vak'ası", *İst.A.*, VII, 3920-3921.



MÜNİR AKTEPE

ÇINARALTI

Orhan Seyfi Orhon
tarafından çıkarılan haftalık
Türkçü fikir ve sanat dergisi.

Bazı aralıklarla 9 Ağustos 1941 - 9 Haziran 1948 tarihleri arasında toplam olarak 161 sayı yayımlanmıştır.

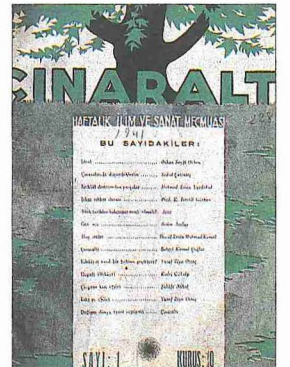
Yayın hayatında üç devre görülen derginin ilk devresi 9 Ağustos 1941 - 15 Temmuz 1944 yılları arasındadır. 34. sayıdan sonra (28 Mart 1942) geçici olarak yayın faaliyeti durdurulmuş, iki ay kadar sonra tekrar yayına başlamıştır. 66. sayıda Yusuf Ziya Ortaç da yayına katıl-

mış, ancak bu beraberlik 73. sayıya (13 Şubat 1943) kadar devam etmiştir. Derginin 130. sayısında (18 Mart 1944) esasta Türkçülük ülküsünden ayrılmadan fikir, sanat ve aktüallitede bazı yenilikler yapılacağı açıklanmıştır. Derginin ebadı büyümüş, daha önce mevcut Türkçü sloganlar kaldırılmıştır. Bu devre 146. sayıya kadar devam eder. 26 Ağustos - 16 Eylül 1944 tarihleri arasındaki ikinci devrede dergi gazete görünümünü alır. Ancak dört sayı süren ve yayına Y. Ziya Ortaç'ın ikinci defa katıldığı bu devrede de dergiye milliyetçilik meselesi, dil ve edebiyat konularıyla şiirler hâkim durumdadır. 17 Mart - 9 Haziran 1948 tarihleri arasındaki üçüncü ve son devrede derginin sahibi ve başyazarı Yusuf Ziya Ortaç'tır. Bu devrede ancak on bir sayı yayımlanabilen derginin yayın hayatı 9 Haziran 1948'de sona erer.

Çınaraltı, yayın hayatına başlarken Türkçü bir dergi hüviyetinde olmakla beraber daha sonraki yıllarda biraz da siyasî iktidarın Türkçüler üzerindeki baskılarının tesiriyle zaman zaman Türkçülüğü savunur duruma geçtiği halde zaman zaman da bu fikriyatın tamamen dışında tarafsız bir dergi hüviyetine bürünmüştür. Dergi 1944 yılında meşhur Nihal Atsız - Sabahattin Ali davasını (bk. *DA*, IV, 87) yorum yapmadan verirken devrin cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün Türkçüler'e hücum eden 19 Mayıs bayramı konuşmasını imalı bir şekilde nakleder.

Devrin siyasî havası dolayısıyla Mayıs 1944'ten sonra magazine kaymakla beraber yine de ilk çıkışındaki Türkçü fikir ve sanat dergisi hüviyetini korumaya çalışmıştır. Yayın hayatı boyunca dergide birçok şiir yanında Türkçülük, milliyetçilik, Türk medeniyeti ve kültürü, Türk sanatları, dil, din, ticaret ve iktisat, müzik, tarih ve edebiyatla ilgili pek çok makale neşredilmiştir. Yayımlandığı dö-

Çınaraltı'nın
ilk sayısının
kapağı



min çeşitli kültür meselelerine de eğilen dergi, Bursa, Kırım ve Makedonya ile Türkistan'a ait çeşitli folklorik bilgiler, örf ve âdetlerle yurt dışında kalan bir kısım sanat eserlerine dair yazılara da yer vermiştir. *Çınaraltı*, esasında Türk kültürünün, Türk tarih ve medeniyetinin çeşitli coğrafyalardaki varlığıyla meşgul olmayı milliyetçilik anlayışının temeli saymıştır. Birçok sayıda Ziya Gökalp'ten iktibaslar yapan dergi ayrıca Atatürk, Ziya Gökalp, Nâmık Kemal, Ahmed Hâşim ve Ömer Seyfettin için özel sayılar çıkarmıştır.

Yedi yıllık yayın hayatı boyunca dergide şiir, hikâye, hâtıra ve makaleleri yayımlanan belli başlı isimler şunlardır: M. Emin Yurdakul, B. Kemal Çağlar, Yahya Kemal, Şükûfe Nihal, Y. Ziya Ortaç, Nihal Atsız, Halide Nusret, Orhan Seyfi Orhon, Edip Ayel, Zeki Ömer Defne, Faruk Nafiz Çamlıbel, Halit Fahri Ozansoy, Mithat Cernat, Fazıl Ahmet Aykaç, Feyzi Halıcı, H. Nihat Boztepe, Mehmet Çınarlı, H. Namık Orkun, Z. Velidi Togan, R. Oğuz Türkkan, Nejdett Sançar, Besim Atalay, Enver Behnan Şapolyo, İsmail Hami Danişmend, Peyami Safa, Altemur Kılıç.

Derginin 59. sayısından itibaren (7 İkinci ciltin 1942) "*Çınaraltı* neşriyat" adı altında bir yayın serisi kurulmuş, bu seride Yusuf Ziya'nın *Beşik*, Orhan Seyfi'nin *Dün, Bugün, Yarın* ve H. Namık Orkun'un *Yeryüzünde Türkler* ve *Millî Türk Efsaneleri* adlı eserleri yayımlanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Musa R. Bilgi, *Çınaraltı Dergisinde Çıkan Şiirlerin Tahlili* (lisans tezi, 1975), İÜ Ed.Fak. Ktp., THT, nr. 1128; Cihat Erol, *Çınaraltı Mecmuasının Sistematiği* (lisans tezi, 1980), İÜ Ed.Fak. Ktp.; Hasan Kolcu, *Türk Edebiyatında Hece-Aruz Münakaşaları* (doktora tezi, 1989), İÜ Ed.Fak. Ktp., THT, nr. 59; Ziya Barırcıoğlu, "Çınaraltı", *TDEA*, II, 142-143; Ömer Faruk Akün, "Atsız, Hüseyin Nihal", *DİA*, IV, 87.



KÂZIM YETİŞ

ÇIPLAK

XVIII. yüzyıl sonlarında
Tersâne-i Âmire askerlerinden
bir sınıfın adı.

III. Selim devri kaptanpaşalarından Küçük Hüseyin Paşa'nın kaptan-ı deryâlığı zamanında 1792'de onun tarafından teşkil edildiğinden bazan "Hüseyin Paşa çıplağı" diye de anılırdı. Çıplaklar kaptanpaşanın refakatinde âdeta bir merasim

Çıplak ve
çıplak çavuşu
(Ârif
Mehmed
Paşa,
*Mecmûa-i
Tevâir-i
Osmaniyye*,
İstanbul 1279,
levha V)



kıtası gibi olduklarından "kaptanpaşa çıplağı" olarak da ifade edilirdi. Sayıları fazla olmayan çıplakların tersanede özel bir görevleri vardı. Kaptanpaşa filikasında hizmet ederlerken biri baş kısmında vardacılık ve kancacılık yapar, ikisi kıç tarafında sancak yanında durur, on kadarı da kürek çekerdi.

Boylu poslu ve gösterişli gençlerden oluşturulan çıplaklar yarı çıplak dolaşırlardı. Genellikle sırtlarına al çuhadan kenarları sırma kolsuz bir yelek, bacaklarına paçaları kırmızı şeritli kısa bir şalvar giyerler, bellerinde kırmızı bir çift tabanca ile uzunca bir bıçak taşırlardı. Baldırları ve omuza kadar kolları çıplak kalırdı. Serpuşları mavi top püsküllü kırmızı Cezayir fesiydi.

Çıplaklar sınıfı Alemdar Mustafa Paşa zamanında 1808 yılında kaldırılmıştır. Ömürleri fazla olmamakla birlikte garip görünüşleriyle halk ağzında bazı deyimlerde uzunca bir süre daha yaşamışlardır. Meselâ yersiz soyunan delikanlılar için, "Hüseyin Paşa çıplağı gibi dolaşma-ya utanmıyor musun?" denilirdi.

Çıplak tabiri yeniçerilerde hizmete girmek üzere nöbetle soyunan neferler hakkında da kullanılırdı. Fakat bunlara daha ziyade "ağa çıplağı", "kaptanpaşa çıplağı" denirdi.

BİBLİYOGRAFYA :

Cevdet, *Tarih*, VII, 369; Atâ Bey, *Tarih*, II, 193-198; Mahmud Şevket Paşa, *Osmanlı Teşkilât ve Kıyâfet-i Askeriyyesi*, İstanbul 1325, s. 89-90; Pakalın, I, 362; Midhat Sertoğlu, *Resimli Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi*, İstanbul 1958, s. 66; *İst.A*, VII, 3924-3925; *TA*, XI, 488.



ABDÜLKADİR ÖZCAN

ÇİRÂĞ-I DEHLİ

(چراغ دہلی)

Şeyh Nasîrüddîn Mahmûd b. Yahyâ
(ö. 757/1356)

Çiştîyye tarikatına mensup
Hindistanlı meşhur sûfî.

673 (1274) veya 675'te (1276) Kuzey Hindistan'ın Avad şehrinde dünyaya geldi. Ailesi aslen İranlıdır. Dokuz yaşındayken zengin bir yün tüccarı olan babasını kaybetti. Annesi eğitimini sağlama konusunda büyük titizlik gösterdi. Dinî ilimleri Mevlânâ Abdülkerîm-i Şîrvânî ve Mevlânâ İftihârüddîn-i Gîlânî'den okudu. Genç yaşlarından itibaren ilimle uğraşmaktan çok kendini zühd, riyâzet ve ibadete vermeyi tercih etti. Yirmi beş yaşında dünyadan el etek çekip Avad şehrinin dışındaki ormanlarda devamlı oruç tutarak on beş yıl kadar yaşadı. Kırk veya kırk üç yaşında iken Avad bölgesinden ayrılarak Delhi'nin "sultânü'l-meşâyih" diye anılan en meşhur Çiştî şeyhi Nizâmeddin Evliyâ'nın müridleri arasına katıldı. Kısa zamanda mürsidinin en sevdiği müridi oldu. 724'te (1324) hilâfet aldı. Çiştîler'in çok sevdiği semâi sünnete aykırı gördüğünden Nizâmeddin Evliyâ'nın semâi meclisine katılmaz, şeyhi de onun bu tavrını hoş karşıladı. Delhi'de bir müddet kaldıktan sonra Nizâmeddin'in başka bir müridi olan meşhur şair Emîr Hüsrev-i Dihlevî aracılığıyla oradan ayrıлып tekrar orman ve dağlara dönmek için şeyhinden izin istediysede de Nizâmeddin ona Delhi'de kalıp karşılaştığı sıkıntılara katlanmasını tavsiye etti.

Nizâmeddin Evliyâ'nın vefatı üzerine (725/1325) onun kurduğu hankahın başına geçince Delhi'nin bütün Çiştîler'i kendisinin etrafında toplanmaya başladı. "Çırâğ-ı Dehlî" lakabını alması bundan dolayıdır. Esasen fazla kalabalıktan rahatsız olan Çırâğ-ı Dehlî, eskiden beri Çiştîler'e düşmanca davranan Delhi Sultanı Muhammed b. Tuğluk'un çeşitli baskılarına mâruz kalmaya başladı. Çiştîler'in siyasî prensipleri hükümdarlardan uzak kalmalarını gerektirirken sultan onların kendisine hizmet etmelerini istedi. Nitekim çıktığı birkaç seferde onu zorla câmedar* olarak yanına aldı; bir defa da hapse attırdı. Bu zorluklara büyük bir sabırla katlanan Çırâğ-ı Dehlî, Muhammed b. Tuğluk'un vefatından (752/1351) sonra Sultan Fîrûz'un Delhi